

ZEMKOPJA

LATGALES NOVADA NEDĒLAS LAIKRAKSTS

Nr. 31.

1995. GADA 1. SEPTEMBRIS

CENA 5 SANTĪMI

LINU MĒRCĒŠANAS LAIKS

Kiāt septembris – Viršu, Silu un Rudens mēnesis, bet istais kalendārais rudens iestāsies 23. septembrī 15 un 14 minūtēs, kad diena un naktis būs vienāda garuma.

3. septembrī katoļi atzīmē pāvesta un baznīcas mācītāja Gregora Lielā piemiņu. Nākamā piektīdiņa – 8. septembrī – ir J. M. Marijas dzimšanas un priesteru Pētera Klebera piemiņas diena.

ZEMKOPJA KALENDĀRS. Šodien, 1. septembrī Mēness atrodas Skorpiona, divas nākamās dienas – Strēlnieka, vēl divas sekojošās – Mežāza, trešdien un ceturtdien – Ūdensvīra un nākampiektdien – Zīju zīmē. Sestdien, 2. septembrī pulksten 12.03 sākas tā pirmais ceturksnis. Ja linus plūc vecā mēnesi, tie ir šķiedrains – šogad tas bija iedzīvotums augusta beigās, bet mārkā jāmērci pilnā Menesi – no 3. līdz 9. septembrim, tad labāk izmirkst. Mārkā vēl jemet arī pelnus. Šajā pašā laikā šogad janovāc kar-tupejši un saknes, tad uzrok dobes, apar zemi. Konservē dārzenus.

ĪVĀROJAMI DATI

1910. godā laikā nu 5. leidz 9. septembrim Rēzeknē beja sareikotā pyrmō Latgolas zemķupeibas, rypnīceibas un amatnīceibas izstāde, tū organizēja N. Rancāns.

1865. goda 6. septembrī ar Viljās

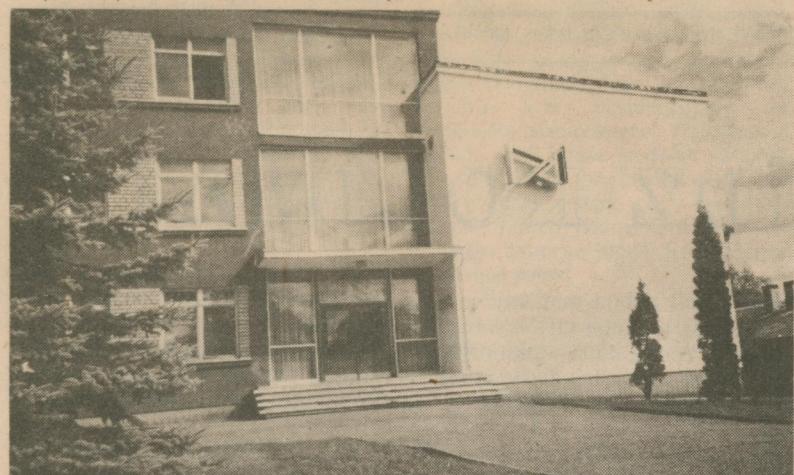
generalgubernatora Konstantina fon Kaufmaņa cirkularu Latgolā sōcēs drakoniskais latiniskos raksteibas aizligums un palyka spākā leidz 1904. goda 23. aprēlam.

«Tāvū zemes kālndars»

VEIKSMĪGU JAUNO MĀCĪBU GADU!

Ar rūpēm un satraukumu atrācis jaunais mācību gads skolās gan bēriem un viņu vecākiem, gan skolotājiem un vietējām pašvaldībām. Vieniem jādomā, kā ik dienas sapost savu jauno paaudzi, otriem – kā viņus mācīt, trešiem – kur ķemt līdzekļus skolu uzturēšanai, skolotāju algām. Apsriedēs pirms 1. septembra izskanējušas traucksmaiņas notis par mūžseno problēmu – finansiālajām grūtībām, līdzekļu trūkumu telpu sagatavošanai...

bet mācību gads ir klāt un darbs jāsāk. Vēlam visām skolu saimēm nepagurt, izturēt, lai izglītības druva neaizaugtu ar nezālēm, lai jaunatne ar pilnu sparu varētu baudīt savas galvenās – tiesības uz izglītību.

STUDENTUS GAIDA REZEKNES AUGSTSKOLA

J. Igovena foto

MATEMĀTIKO AKSIOMU SISTĒMĀ

Intervija ar 5. Saeimas deputātu no LZS Jāni Kokinu

JAUT.: Līdz ievēlēšanai Saeimā jūs strādājat par vecāko pasniedzēju matemātikas katedrā Daugavpils Pedagoģiskajā universitātē, bet 1969. gadā iestājāties Maskavas M. Monosovova universitātes Mahānikas un matemātikas fakultātes Skaitlošanas matemātikas katedras aspirantūrā, ko beidzat jau pēc pārveidošanas par Skaitlošanas matemātikas un kibernetikas fakultāti. Absolvējat ar vietas sarežģītu specjalitati, ko grūti izrunāt vienā elpas vilcienā – integrālvienādojumu skaitliskās risināšanas metodes un to izmantošana elektromagnētiskajā zondēšanā.

ATB.: – Vienkāršāk tas ir – zemes dzīļu bagātību pētīšana ar matemātisko metožu aprēķinu pārīdzību. Ar tām var prognozēt, kas kur atrodas un vai vērts nodarboties ar praktisku meklēšanu. Universitātē matemātikas analīzes katedrā studentiem pasniedzu ar to saistītus prieķiņus.

JAUT.: – Tagad kļūst skaidrs, kālab deputāts Jānis Kokins par savu dzīves kredo izvēlējies vārdus: «Katram ir savā matemātisko aksiomu sistēma un mēs katrs dzīvojam tās ietvaros». Kā viena no šīs sistēmas sastādītām ir darbs Saeimā. Šo to mēs zinām no preses, laikraksts «Labrit» savā laikā publicēja arī vienu no jūsu runām, kas bija tīrs eksprorts un izcēlās ar lieliskām

NEPADOSIMIES NEZĀLĒM

Drošu un masivizētu uzbrukumu mums uzsākušas nezāles pēc kopdarbības un valsts saimniecību tik neprādomāti straujas likvidēšanas. Tās paju sabiedrības, kuras vēl pastāv, zemnieku saimniecības, kuras tās pretrī nezālu vispārejai invāzijai, nav spējīgas izturēt tās milzīgos apmērus. Un nezāles joti strauji pārņem ne tikai atmatās aizlaistās platības, bet arī to zemu, kur apstrādā lauku laudis un kurā cenšas audzēt labību, kartupelus, dārzenus. Reize izplatītas dažadas slimības, kuras kīmīzācijas process bija apslēpejīs vai piebremzējis.

Maldīgs un arī kaitīgs ir uzsakats, ka ar kīmīziem panēmieniem pret nezālēm un kaitēkļiem var cīnīties kurš kātrs, ja vien iešo noteikumus. Pestīcīdus – kīmīkos augus aizsardzības līdzekļus – iedala daudzās lielās grupās: insektīci – kukaini, akarīci – ērči, limacīci – gliemeži, nematīci – nematoži, rodentīci – peļveidīgo grauzēji, fungīci – sēnu ierosināto slimību, virīci – vīrusu ierosināto slimību, herbīci – nezālu arborīci – nevēlamu koku un krūmu iznīcināšanai, defoliāti – atlaošanai un desikanti – augu žāvēšanai. Pastāv arī insektokarīci un akarofungīci, kuri paredzēti iedarbībai uz vairākiem kaitēgiem organismiem un to grupām.

Augu aizsardzībā lieto kīmīkas vielas, kas palielina to noturību pret veldrēšanos – retardantus un tamlīdzīgi. Tie visi lielākai mazākā mērā ir indīgi, var izraisīt dažadas nevēlamas sekas cilvēkiem un dzīvniekiem. Pieļetot šos līdzekļus, jāņem vērā prognozu zinas par kaitēkļu un slimību parādīšanos, jāzīvērt lauku stāvoklis, kulturaugu attīstības stadijas un jāzīvēlas efektīgākie panēmieni vai līdzekļi. Obligāti jāiepazistas ar instrukciju par tā vai cīta preparāta lietošanu, stingri jāievēro dozas un citas prasības.

Latvijā atlauts ievest, pārdot un lietot tikai tos augu aizsardzības līdzekļus, kuri ir musu valsts uzskaitei. Tie iedalīti trijās reģistrācijas klasēs: pirmajā ir speciālista vadībā lietojamie, otrajā – lietojamie zemes apsaimniekojumi ar aplieciābām par zināšanu minimumu apgušanu, un trešajā – bez ierobežojumiem.

Irvēla virkne likumu un instrukciju, kuri limitē pieļetojumu, nodrošina vides aizsardzību. Par šiem dokumentiem un kārtību brīdināti muitas punkti, katrai partijai nepieciešama Valsts augu aizsardzības stacijas atlauja, realizēt var tikai tie, kuriem ir vajadzīgās licences. Iesainojumam jābūt ar etiketi valsts valodā. Izstrādāti stingri

noteikumi šo līdzekļu uzglabāšanai noliktavās un realizācijai veikalos, pārdevēju pienākums sniegt plašu informāciju par to nozīmi un efektivitāti, aizliegts pārdot personām, jaunākām par 18 gadiem, levīšama stīngra uzskaite, visi preparāti kārtīgi jāiesaņo, uzglabājami noslēdzamās telpās un noteiktā kārtībā, jāseko, lai nerastos sūces, izslakstījumi un nobirumi.

Darba drošības noteikumi izstrādāti visiņi posmīm no izgatavošanas līdz pat iestrādei augsnē, tie stingri jāievēro un jāpielieto īpaša, šim nolūkam paredzēta tehnika un tehnoloģija. Novirzes no tās vai tās pārkāpšana vienmēr rūgti atriebjas. Ar pestīcīdiem nedrīkst strādāt cilvēku ar nervu un psihiskām, plaušu un elpošanas celu, dzirdes, kunga un zarnu, asinsrites, redzes, ādas un daudzām citām slimībām. Latvijas Republikas Zemkopības ministrija izdevusi rīkojumu, ka licences tirdzniecībai ar augu aizsardzības līdzekļiem izsniedz tad, ja viens atbilst īpašas instrukcijas prasībām.

Noteikumi, tātad, ir plaši un stingri, kas nepielauj pašdarbību. Un tas pilnīgi saprotams. Taču mēs nedrīkstam arī pasīvi stāvēt malā, vērot, kā pieneņes, sūrenes, tīrumu kumeļītes, usnes, ko zemnieki jau paspejuši nosaukt par «Latgales kokvilnu» un citas nezāles vārda vistiešķajā nozīmē galavas nozīgaugt ne tikai kultūraugus, bet arī pašus to kopejus un audzētājus.

Drošai un sekmīgi cīnīties pret laukaugu slimībām un kaitēkļiem, pret nezālēm savā laikā tika izveidota plaša agroķīmijas uzņēmumu sistēma. Kā viss cīls, arī tās organizācijas rajonos šobrīd ir uz likvidācijas robežas. Līdzīgi kā citur, tā tas ir arī Preiļu rajonā. Izstrādāti noteikumi par privatīzāciju. Tā ka visu uzņēmumu kopumā ar bāzi, tehniku un noliktavām nav iespējams privatizēt, jo nevienam nav tādus līdzekļus, dažas karstas galvas ierosina ... saskaldīt sīkākās vienībās. Tas nozīmē tikai vienu – sistēmas galīgu sagrāvī. Latvijas agroķīmija var pastāvēt, būt noderīga un dot auglus tādai, ja tā ir vesela un stipra.

Preiļu agroķīmija šobrīd vēl saglabājusi savu potenciālu, spēj veikt lietus un nopietnus pasūtījumus. Ja nepatīk tās agrākais nosaukums kādam – var pārdevēt, taču profils jāsaglabā, un tās pamatlīdzības ir augu aizsardzība. Ne tikai laukus sagrābusas nezāles, tās jau saimnieku pagastu centros un pilsētās. Herbīcīdus un citas kīmīkas vielas pieļauj višā pasaulē, un višā pasaulē šo darbu veic īpaši sagatavoti un izglītīti laudis, nevis kurš kātrs, kam vien nav

par desmit skolēniem, tad to neatver – tas ved uz to, ka drīz nebūs vidusskolu, jo skolotāji bus aizgājuši. Pilsonības likumu izpildes komisijas priekšsēdētāja kreslā daudz nācīes lemt un spriest par pilsonības piešķiršanu par īpašiem nopelniem Latvijas labā. Mēģinām būt maksimāli objektīvi.

JAUT.: – Zināms, ka likumā «Par valsts pensijām» otrajam lasījumam jūs ienesat 15 labojumus un papildinājumus, kas skāra gan pensijas optimālo apdrošināšanas stāžu un aprēķināšanas mehānismu, tiesības uz pensijām un citu. Kurš no šiem priekšlikumiem vislielākā mērā iekļuva likumā un kādā redakcijā?

ATB.: – Valdības piedāvātajā variantā bija šāds teksts: «Apdrošināšanas stāžam piešķīnāts arī politiski represēto ieslodzījuma vietās, nometinājumā un izsūtījumā pavadītais laiks ieskaita apdrošināšanas stāžā kā divkāršoto darba stāžu attiecīgajos novados strādājošiem uz brīvprātīgo darba tiesisko attiecību pamata; – personām, kurām saskaņa ar 1995. gada 26. aprīļa likumu «Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem» ir piešķirts politiski represētās personas statuss, ieslodzījumā, nometinājumā un izsūtījumā pavadīto laiku ieskaita apdrošināšanas stāžā kā divkāršoto darba stāžu attiecīgajos novados strādājošiem un brīvprātīgo darba tiesisko attiecību pamata.

REDKOLĒĢIJA: Valija Berkina – Jēkabpils, Jānis Elksnis – Latgales Kultūras centra izdevniecība, Pēteris Gleizdāns – Rēzekne, Ivars Magazeinis – Daugavpils, Anita Petkune – Krāslava, Antons Rancāns – Preili, Antons Slišāns – Balvi, Viktors Trojanovskis – Ludza, Pēteris Zeile – Rīga.

17. augustā apritēja 30 gadu, kopš tālājā Spānijā mira biskaps Antonijs Urbss. «Zemturis» nedaudz arī pastāstīja par viņa nespēniem Latgales labā gan teptat Latvijā, gan emigrācijā. Sniedzam lasītājiem papildinājumu.

PIRMAIS LIEPĀJAS BĪSKAPS

Ludzā un tās apkaimē savulaik strādājis ne mazums katoļu garidznieku, kas ar savu darbibu veicinājuši novada saimniecisko kultūras un izglītības attīstību. Minēsim Jōni Višnevski, Jezupu Maculeviču, Feliku Laizānu. Šādu cilvēku kagortā redzamu vietu ieņem Viņa Ekselence biskaps Antonijs Urbss.

Viņš nāca pasaulei 1879. gada 29. novembrī Kauņas gubernā. Ta kā agrī nomira tēvs, gadibū par zēnu uzņēmās mātes brālis mācītājs Kazimirs Dovgilevičs, ka ilgus gadus rosgī darbojies Vārkavas draudzē. Gadītumā mījā A. Urbss iestājās Pēterpils katoļu garigajā seminārā. Viņa audzinātājs un dogmatikas pasniedzējs tur bija latgalietis Augustins Losinskis, kas uz dīži ticīgo jaunekli atstāja neizdzēšamu iespādu.

Iesvētīts par priesteri 1903. gadā, jaunais garidznieks strādāja par dvēseļu ganu Varakļānu un Dagdas draudzēs. Sv. Franciska baznīcā Rīgā, Kaunatā, tad Daugavpili par prāvestu Dieva mātes baznīcā. Savu darbibu viņš vērsa uz tautas atmodas darbinieku un viņu cēlo centienu atbalstu un aizstāvību.

1919. gadā, bēgdams no bolševiku

patvājas, baznīckungs slepās. Brīvajā Latvijā kopš 1920. gada A. Urbss bija dekāns Ludzā, kur daudz darīja draudzes garīgās uzplauksmes jomā. Viņa laikā uz augsta paugura pie baznīcas uzstādīja pēc tēlnieka Leona Tomašicka projekta veidotu Dievmātes statuju. Savā darbībā A. Urbss bija Latgales Kristīgo zemnieku partijas politikas piekritējs.

Tajā laikā Kurzeme tika atšķirta no Kauņas biskapijas, bet šī bagātā novada brīvās zemes rezervētas Latgales bezzemniekiem (par zemkopības viceministru tur 1922. gadā tika iecelts latgalietis Antons Velkme). Prāvs bezzemnieku skaits ieplūda šajā pārnovadā un izveidoja savas kolonijas un draudzes Saldū, Pampālos, Kursišos, Blidenē, Brocēnos, Dobelē, Višķos, Vārmē, Aučē, Talsos, Rendā, Dundagā, Kļaviņos. Šiem ticīgajiem latgaliešiem bija vajadzīgs savs biskaps ar sēdeklī Liepājā, par viņa katedrāli izraugot Romas katoļu sv. Jāzepa baznīcu. Izvēle biskapa amatam krita uz Ludzas toreizejo ilggadējo dekānu Antoniju Urbšu. Viņu konsekēja 1938. gada 29. jūnijā Rīgā. Biskaps sekimīgi pildīja uzticēto atbildīgo misiju, darīdamis cilvēkiem tikai labu. Tomēr 1941. gadā viņš bija spiests slēpties no padomju iestāžu vajāšanas Lēnu un Pampālu mežos. Īstu brīvību baudit neiznāca ari vacu okupācijas laikā.

1944. gada oktobrī visus Latvijas biskapus, izņemot Antoniju Springoviču, deportēja uz Vāciju. Sākumā A. Urbss dzīvoja ar kapucīnu mūkiem Lorā pie Mainas, bet 1949. gadā devās uz Spāniju, kur apmetās augstu kalnos Monseratas klosteri. Tur viņš sastādīja savas garīga rakstura grāmatas un gana raktus.

Monsinjors Antonijs Urbss mūžībā aizgāja turpat 1965. gada 17. augustā.

Ludzānieši var būt gandarīti, ka tagad par atjaunotās Liepājas diecēzes biskapu iecelts viņu novadnieks Jōns Buļš.

Viktors Trojanovskis

5. Saeimas deputāts un 6. kandidāts

ONTONS SEIKSTS

«ZEMTURIM»:

Loba dīna!
Pyrmū reizi uzrunojūt «Zemtura» leseitōjus gribātu runot na kai deputats, bet kai kōdreizejīs «Mōras Zemes» redaktors, ari dybynōtījs. Pricojūs par kotru avīzi, kura kaut cik atvēlej nu novom slejom latgalu volūdai, tōs izkūšonai. Taida avizeite nūteikti vajadzīga un vēlēju nūteikti pastōvēt. Zynūt redaktora un redakcējas leidzvorotū nustōju latgaliskos drukys jautojumūs, ceru, ka jei ar laiku var byut nūpītna avīze.

Šudīj mes bejom Preiļus, Saunu, tykōmēs ar daudzīm cylvākiem. Prūtam, ka «Latvijas celš» deputātū tagad sarunys ar vālātōjīm nav viglys, bet man gondarējums ir lels. Pyrmkort, Saunas pogostā beja daudz cylvāku un kod jīm, atsazeitūt gudeigi, izskaidrōjam, kur mes asom kliuđejušis, pastōstūt par realu situāciju, cylvāki beja konstruktīvi nūskanoti i man par tū beja lels gondarējums. Zynit, pats golvonīs, ka tei taisneiba tūmār ir tautā īkšā, na kai gudrajūs politikūs. Pareizōl sokūt, vairōk tīsi tautā īkšā un, jū bīzok mēs teikomis, jū mozok kaiļu pīlaujom. Varbyut, ka mes napīteikūši asom braukōjuši, napīteikūši aktīvi klausējuši cylvākus.

Prūtams, ir lītys, kurōs valdeibu navar vainīt. Varbyut ari banku krīze, kur sevišķi pašvaldeibys zaudējuši daudz naudys. Tūmār bytu jūzajam lelōka atbīdeiba Latvijas bankys vadeibai, par kū, ka jōs pīnōkums beja vysu kontroleit.

Es uzskotu, ka Repši, (kod bolsōja par jō nūjūmūnu es beju pret tū), nūmainēt ir lūti vigli, bet tod finansistim zustu pōrlīceiba, ka tagadējū valsts vara ir par stabīlu latu. Lai jau nu tō stabīlu lata myusim ir ari cīšonys, tūmār gluži tai sāvēdītis navar.

Kas man vēl patīka? Mes bejom vecticeibniku draudzē un uzskotu, ka valdeibys pīnōkums ir klusi, bez koketeišonys un bez propagandys, paleidzēt šai draudzeitei.

Tūmār jūs bazneica sovā laikā ir uzsprudzīnōta. Es nūteikti dareišu vysu, cik byus munūs spākūs, byus īspējams, lai paleidzātu kaut napōrtraukt ceļtnīceibas dorbus, vysmoz. Itys ir jebkurus – tagadējōs i nōkušōs – valdeibys pīnōkums, vyspōr naatkarejōs Latvejīs valsts varys pīnōkums.

Kas man vēl lūtu gondarējumu sagōdōja? Itys koncerts. Atmessim politiku, narūnōsim par tū, ka «Latvijas celš» ir jō sponsors – tys lūti labi, bet kļajis politikys nabeja. Sagōja cylvāki un divys stundis nu sīrds atsapyute. Es pīrsteiohogs redzēju pīlum pīlum estrādi.

Vīnkorsi prīks par tū, ka cylvāki drusēj vysōs gryteibōs atroda laiku aizmērst tōs un uz kaidu laiceņu pasapričot kūpā.

Ari pyrmū raizi runojūt ar avīzi, grybu atsaturēt nu jebkaidys propagandys.

Šymā koncertā serījā Kūzēmis un Zemgalis apvīdū nabrauču, Šudīj asu Preiļus, reit – Daugavpili. Man taids īspādis, voi Daugavpili byus tīk daudz cylvāku. Es vīnkorsi beju pīrsteigts. Asu īsaradiš pabyut tauta, bez runom. Tōs jau ari apnykušys cylvākim. Ar vysu labi tyka golā pīlsālyt mērs.

Avīzeitei vēlreiz nūvēleju pastōveišonu, pyrmkort, itymūs grytajūs laikus, ūtrkort –

leidzvorotū attīksmi pret latgalisku rokstu. Pīrstei pīt es nagrybu, ari man nav tīseibū mōcēt, es jau tāids diletants beju tamā «Moras Zemē», bet lai laseitōji roksta. Jo vairōk byus drukōta vōrda, lobōk byus myusim vysim.

Sei sarunā ar cinejamū Otonu Seikstu nūtyka 21. augustā pēc koncerta Preiļu estrādē. Deputāts un ari nōkamōs Saeimys vēlēšonu deputātu kandidātu ari pats sūlējōs raksteit myusis izdavumam. Pīredzējušam politiskajam darbinikam byus kū saceit. Paļdis par interveju!

Attālā: Oton斯 Seiksts, Piķera Gleizdāna draudzeigais ūrāz

PALDIES SPONSORIEM

* Latvijas Nacionālā konservatīvās partijas valdes priekšsēdētāja vietnieci, laikraksta «Nacionālā Neatkarība» redaktorei Baibai Pētersonei,

* Latvijas Nacionālā Konservatīvās partijas Latgales koordinatoram, Latgales informācijas un kultūras biroja vadītājam, mūzikām un keramiķām Jānim Žugovam,

* LNNK Rēzeknes nodaļas pārstāvim Jānim Karro,

* Preiļu rajona patērētāju biedrību savienības valdes priekšsēdētājam Leonardam Sustovam,

* Paldies Preiļu pilsētai par estrādes sakopšanu! Labdarības pasākumā 19. augustā Preiļu individuālie uzņēmēji nepiedalījās neviens, lai arī visiem bija izsūtīti ielūgumi uz šo koncertu.

Uz mūsu sāpi atsaucās tikai SIA «Zemite-2», kura tikkā tagad kinoteātra «Ezerzeme» telpās atvērusi firmas «Dzintars» veikalū – pateicamies tās viceprezidentei Guntai Elperei!

Paldies visiem preiliešiem, kuri 19. augustā bija kopā ar mums parka estrādē.

Paldies visiem pašdarbiniekim, visiem, kuri šajā zīmīgajā dienā mēroja tuvākus celus, lai piedalītos akcijā. Paldies par atsaucību!

Elvīra Brovacka,
Preiļu kultūras nama direktore

Aleksandrs Proboks

NO RĪTUPES LĪDZ KOLIMAI

Tas ir it kā parasts pasažieru vagons, tikai ar logu restēm. Kupejas izolētas. Tā, ka mēs aizpīemām tikai trīs, pārējā vagona daļā izvietojās etapa šābs un konvojs. Tad braucām siltumā un no visām nejaušībām, no kriminālistu izdarībām pasargāti. Slikti bija tas, ka atrādāmies ciešā saspiešībā, pat pastiepties lāgā nevarēja.

Braucām vairāk kā mēnesi, dažviet nostāvot stacijā vairākas dienas. Tam bija savi iemesli. Preču vai lopu, kā tos lai sauc, vagonos bija ielikas «buržuikas», latviskojot – «taupības krāsnīnas», tām vajadzēja kurināmo. Tāpat arī etapa produktu krājumi bija jāpapildina. Katrā lielākā stacijā musu ešalonam pieāķēja pa kādam jaunam vagonam ar brīvo darbaspēku uz lēgeriem. Vagonu rinda kļuva pavisam gara, un divas lokomotīves tikko vilka sastāvu.

Klab riteni, svelpi lokomotīves. Mēs braucām. Mēs braucām un priečājāmies, ka drīz strādāsim un ēdīsim maizes, ēdīsim tik, cik gribēsies! Lūk, tādi tolaik bija sapni, vagonam šūpojoties, riteniem klabot. Likās, ka arī viņi sacīja: «ēst, ēst, ēst...»

Vladisvostokā ieslodzījuma zonas bija ierīkotas vērienīgi. Aiz pīlētās, uz lēzenas nogāzes, kuru ieskāva rudās sopkas, bija vesels zonu mudžeklis ar sargtorpiem. Te arī jau bija smagie ložmetēji, dienesta suni, daudz sargkareivju. Vairākās zonās mita ap desmit tūkstošu ieslodzīto.

Vasaras tipa barakas, lazarete psihiiski slimiem. Baismi bija vērot šos nelaimīgos. Ēdienu tiem salēja skārda sīlēs. Ēda tie ka pagadās. Lēkāja, smējās, dažs raudāja. Stāstīja, ka daži esot simulantī, kuri lai izbēgtu no bargā soda, tēlo vājrātīgos.

Mūs baroja, pārvietojot no zonas uz zonu. Maizi nesvēra. Gājām rindā pa pieci caur vārtiem un viens saņēma trīs kilogramus smagu «ķiegēlīti». Līdzīgi izdalīja arī viru.

«Urkas» šeit nebija manāmi, ja bija, tad izturējās klusus. Vairums bija padzīvojuši, nopietni vīri, kas blēdišanos nepiecieļā.

Tālu no zonas, kādā sopku nišā, redzējām tālšāvēju lielgalu bateriju, kas paredzēta pīlētās aizsardzībai iebrukuma gadījumā no jūras puses. Klīda valodas, ka vienreiz tā jau izmantota ieslodzīto dumpja apspiešanai.

Bija parredzama tāla apkārtne. Pa dzelzceļu, pa upi liellaivās pa lielceļu kolonās uz zonu plūda darbaspēka papīldinājums Kolimai.

Ilgā ceļa un antisantārā sadzīves apstākļu dēļ bijām utu apsēsti. Atutošanos veicām katrs uz savu roku un saviem panēmieniem. Daži aprobežojās ar vēlas izpurināšanu. Taču utis stingri turējās apgērba vīlēs, rezultatīvākā bija nokāšanas metode. Citi nesmādēja ari tā saucamo supa metodi un vīles košļāja zobiem, reizi pa reizei izsplaujot mutē sakrājušos masu. Lai cik cītīgi mēs kasījām savu vēlu, atvieglojums nebijās ilgs. Līdzko apsēdzies uz nārām, pa apgērbu jau kāpa jauni utu desanti. Jebkārā laikā, iebāzot roku azotē, varēja izvilkst sauju «kanepju».

Kad krasāt uz jūras viss bija sagatavots mūsu pārcelšanai uz kuģi, zonā ierādās Vladivostokas prokurore. Barga izskata sieviete, ar vanaga asu skatienu. Visus «zekus» nostādīja garās rindās, prokurore gāja gar tām un tikai norādīja te uz vienu, te otru. Aiz viņas sekojošie spēkavīri tūlīt nēma norādītos aiz rokām un aizveda uz citu zonu. Daži mēģināja slapstīties, taču nekas viņiem neiznāca. Prokurore bija kēriens. Viņa pēc izskata vien noteica, kas kurš par putnu. Pateicoties sādai atlasei, tālāko ceļu mēs veicām bez kriminālistu ekscesiem. Atlasītos «urkas» un bandītus iespējēja kuģa apaksējās tilpnēs, un visu ceļu līdz Magadānai tie uz klāja netika.

Līdz tvaikonim «Daļstroj», kas stāvēja tālu reidā, mūs nogādāja ar liellaivām. Kuģa tilpnēs bija sešstāvu nāras. Pavisam uzņēma 12.000 ieslodzīto. Uz kuģa arī mēģināja ieteklītājiem. Kamēr jūra trakoja, kuģa lūkas aizdrīvēja, un tilpnēs sākās neaprakstāmai. Salīduši nāru nišās, ar jūras slimību mocījās «zeki». Par ēdienu neviens vairs neinteresējās, toties par katru ūdens krūzi gandrīz plūcās. Kad virtuves kuģa aizskaloja jūrā, mums katram deva konservus un sausinu, viras nebija.

Pēc vētras jūra pierima, bet mēs vēl ilgi meklējām viesmīlīgo Kolimas zemi.

Turpinājums sekos

DADUĻU MANTINIEKS

Zemnieks, zinātnieks, valstsvīrs

ŠIS būs stāstijums par cilvēku ar apbrīnojamām darba spējām, plašu interešu loku, apveltītu ar augstu intelektu un erudiciju, bet reizē ar to arī vienkāršu, visiem pieietamu. Viņš cēlies no senas zemnieku kastas, kura gadu desmitiem saimniekojusi Pelēču apkaimē, lai gan Kokinu uzvārds nav plaši izplatīts. Tas varēja būt par vienu no iemesliem, kālab profesors Leonards Latkovskis plašajā divdalīgajā monogrāfijā «Latgalu uzvōrdi, palames un dzymtas» aprobežojies tikai ar ši uzvārda piemīnēšanu un M. Bukša rakstu «Latgalu uzvārdu Sibīrijā», kas tapis no žurnāla «Ceīnas Karūgas» (1933. 1937), ko izdeva latgrieši Sibīrijā, kurā piemīnēts latgalu dziedātājs Ūsvjatu rajonā, muzikants latgalu teātri Kokins.

Kokini, kuri dzīvoja netālu no Palēčiem, savu saimniecību devēja par Daduļiem. Iespējams, ka tās senākais saimnieks bijis vārda Tadeuš, kurš Latgalē bieži vien asimilējies par Daduli, jo mūsu novada laudis māju vietas nosauca to saimnieku vārdu, šis nosaukums nav bijis nepatīkams arī vēlākajiem mantiniekim. Sociālisma laikā te pāri gāja kolektivizācija, nolidzinot ne tikai ežas, bet arī atsevišķu cilvēku ierašas un dzivesveidu, nerēķinoties ne ar ko individuālu, rasturīgu tikai šai vietai. Pēc neatkarības atgriešanās Latvijā pirmais, kas atcerējās par dzimtas zemes īpašumiem, bija Daugavpils Pedagoģiskās universitātes pasniedzējs Jānis Kokins. Viņš nenobījās grūtību, kas neizbēgami uzglūniem, kuri negrib atstāt novārtā senču mantojumu, pārvorot arī citas grūtības, kas pavada gribētājus visu noformēt likumīgā kārtā, atjaunoja saimniecību ar visu tās senāko, tautas doto un cilvēku pieņemto nosaukumu.

Nav Latgalē daudzbērnu ģimenes, kurā nebūtu sava Jāņa – Kokini šo vārdu deva pirmsdzīmtajam. Tēvs bija gatera vadītājs, reizē arī iemacījās par melderī Pēleču dzirnavās, vienīgajās, kas saglabājušās uz Jašas upites, bet strādāja tāpat arī zemkopju darbus. Māte sevi uzskatīja par ištu zemkopēju, kolhozu laikos strādāja laukkopības brigādē. Viņai vēl bija audzināmi meita un divi dēli, vecākajam – Jānim – šūpuli vajadzēja kārt 1937. gada ziemas spēlēgā – 28. februāri.

Kārtīgs Latgales zemnieks vai amatnieks, kuram pašam nebija izdevies kaut cik izskoloties, daria visu, lai bērni tiktu pie labākās izglītības. Jāni gaidīja parastais ceļš laukos – tuvinā Niedri sepingadīgā skola, tad mazlīet attālakā Špoģu vidusskola. Kad bija nolemts doties turp, sagadījās, ka no astoņus gadus ilga izsūtījuma Krievijas lēgeros atgriezās LR 1. Saeimas deputāts Vincents Kursītis, labs Kokina ģimenes draugs, kura dzīvesbiedrei bija mājina Špoģos.

Atgrizies Daduļos pie Kokiniem tūlit pēc pārnāšanas, daudz pieredzējušais vīrs bez stostūšanās teica:

– Nekur citur Jānis lai neiet – dzīvos pie mums!

Tā liktenim bija iepaticies, lai pēc dabas zinātākās pūsis nonāca tiesi šī izglītītā un eruditā cilvēka iespādā, vīra, kurš Saeimā pārstāvēja progresistus, bija latviešu sarkanais strēlnieks un izstāgājis I pasaules kara ceļus, bijis vācu gūstā un padomju izsūtījumā Pievolgā.

– Pie Vincenta Kursīša izgāju savu pirmo politisko skolu, – stāsta Jānis Kokins, – Mani dziļi skāra viss, ko viņš stāstīja. Un šim vīram bija ko teikt, žēl, ka toreiz neiedomājots dzirdēto pierakstīt...

Gadās, ka jaunības dullumā pēc vidusskolas beigšanas gribas sevi uzskatīt jau par pieaugušu un pietiekami gudru, lai varētu patstāvīgi solot pa dzīvi. Jānis – Špoģu vidusskolas absolvents – tomēr attapa, ka viņam, jo ir tādas iespējas dotas, izglītība jātūrpina. Augstskola tālu nav jāmeklē – tepat Daugavpili ir Pedagoģiskais institūts pāris desmitu kilometru attālumā. Brīvdienas var pavadīt tēva mājās...

Tas bija 1956. gads, ka Jānis Kokins iestājās augstskolā. Vēl tikai nesen bija aprīmusi trakošana ar kolhoziem, vēl nebija izzudusi no atmiņas pēdējā lielā

cilvēku izvešana uz Sibīrijas plašumiem, un tikko sāka iezīmēties mierīgākas dzīves aprises.

Ari studenta gadus Jānis var atcerēties ar prieku. Viņš mācījas Fizikas un matemātikas fakultātē, kārtīgi apmēklēja lekcijas un veiksmīgi kārtotās eksāmenus. Tādus jaunos cilvēkus apzīmē ar kārtīgu studentu vārdu. 1958. gadā kopā ar citiem piedalījās ražas novāšanā Kazahstanas stepēs. Mācību laikā strādāja DPI par matemātikas katedras laborantu, vēlāk – pasniedzēju Daugavpils 2. dzelzceļa arodskolā. Tam bija vairāki labumi – brīvā laika lietderīga izmantošana, materiālais ieguvums algas ziņā, kas padarīja vieglāku vecāku dzīvi, kuriem nevajadzēja vairs tik daudz naudas atvēlēt dēla skološanai, deva pašam patstāvīga cilvēka apziņu un gandarījumu, arī pirmo pedagoģiskā darba rūdījumu.

ĪPĀS notikums dzīvē bija savas ģimenes nodibināšana. Viņš sadraudzējās ar paralēlās grupas studenti, balvēni Annu Supi, bet ar kāzu dzeršanu nesteidzās. 1961. gadā abi pabeidza institūtu un rudenī tad arī sasauga radus un draugus uz kazām.

Jāņa Kokina dzīvē nav bijis garu starposmu notikumu kēdē, tie visi virknējušies cieši viens aiz otru pieaugošā secībā. Tājā pašā dienā pēc diploma ar tiesībām mācīt matemātiku un fiziku vidusskolā saņemšanas, viņš iecēka pirmo nodarbiņu jau kā pasniedzējs:

– Pulksten vienos dienā biju vēl students, tad saņēmu diplomu un pulksten trijos jau stāvēju citu studentu priekšā. Laikam jau pārējā no pietētnieku...

Varbūt... Tie, kas viņu pazīst, arī tagad pamana nenopietni, kura, piesātināta ar īsti latgaliska cilvēka gudrību un prāta asumu, tā vien rauga, lai parādītos «uz āru». Pēc trāpīga izteicēja, salīdzinājumā viņam, kā sakā, nav jālīen kabatā, bet tie, savukārt, ir arī lielāku vai mazāku humora piedevu...

DARBS pedagoģiskajā augstskolā Jānim Kokinam bija no asistentā katedrā līdz pasniedzējam un vecākajam pasniedzējam. Viņš atceras, ka šajā laikā jaunie studenti, sastopot gaitenī vai auditorijā, uzskatījuši par savu biedru, tādu pat «nelaimes putnu», kuram jāturas tālāk no pasniedzēju acīm un lūguši ieņemt vietu trālakojos solos.

– Bija tā, ka iedzīlinājós integrālvienādojumos un nonācu pie secinājuma, ka jāmācās vien tālāk, – saka J. Kokins.

Šī tālāk mācīšanās tolaik bija M. Lomonosova universitātes aspirantūrā Maskavā. Tur Jānis iestājās 1969. gadā. Trīs gadus no pietētnieku mācīties klātienē, viņš bija Augstākās izglītības ministrijas vīsa PSRS Algoritmu fonda jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks. Laikam jau tur daugavpili pamodās zinātnieks, kas īpaši atklājās pēc absolēšanas 1972. gadā. Viņa spalvai pieder apmēram 100 zinātniskas publikācijas matemātikā, elektrodinamikas skaitliskajās metodēs, triecienmehānikā, matemātikas pedagoģijā, sarakstīju mācību grāmatu varbūtību teorijā padagogisko augstskolu studentiem, izpildījis ligumdarbus triecienmehānikā, rakšu un kosmisko objektu korpusu aizsardzībai.

– Visu mūžu DPU esmu studentiem mācījis matemātisko analīzi, skaitlošanas matemātiku, programēšanu un par darbu, ja neskaita medaļu «Darba veterāns», esmu saņēmis vien patīkamo atzinu, ka gandrīz katrā Latvijas skolā kāds matemātikas vai fizikas skolotājs ir mans bijušais students.

Viņš, kā dzird runājam, prasīgs bijis ne tikai pret sevi, bet ar tiem cenošiem, kuri iet studentu gaitās. Eksāmenos ielicis tikai nedaudzus pieciniekus, toties tikpat kā visi diplomdarbi vērtēti ar šo atzīmi, jo tajos beidzēji patiešām ielikuši daudz darba un atklājumu.

– Lai gan skaitījos bargs pasniedzējs, – tā tagad J. Kokina kungs, – tomēr manis dēļ no universitātes nav aizgājis neviens students, ar diplomandiem nav bijis konfliktu.

Un piebilst:

– Špikotāji gan zina: ja pieķeru, tad pieci piegājeni man garantēti, kamēr

dabū labu atzīmi.

Starp daudzajiem faktoriem, kas Jānim Kokinam aizvadītajās vēlēšanās pavēra ceļu uz Saeimu, bija arī popularitāte studentu vidū un starp skolotājiem. Godprātīgi viņš veic deputāta pienākumus, tādā bijis arī celā uz to. Ne dzīves labumu tikotājs viņš bija, sastāvot komjauniešos un kompartijas ierindniekos, bet tā vajadzēja. 1990. gadā pārgāja uz LDDP, tautfrontiešu kustības laikā tika ievelēts par 2., 3. un 4. Domes locekli, Daugavpils pilsetas LTF nodaļas priekšsēdētāja vietnieku un darbojās LTF izglītības un lauksaimniecības komisijas, 1992. gada decembrī iestājās LZS. No Latvijas Zemnieku savienības viņš arī tika ievēlēts Saeimā. Darbojas LZS frakcijā, valsts pārvaldes un pašvaldību, pilsonības likuma izpildes un citās komisijās. Avize «Labrit» savā laikā ne reizi ir publicējusi deputāta J. Kokina atjaunīgās atbildes uz āķiņiem, rakstījusi par viņa konsekventu nostāju vairākos balsojumos.

– DAUGAVPILS vietējā presē Kokina kungs atzinies, ka Saeimā darba daudz un esot piekalts «balošanas» pīgām. Vai varat pateikt, cik no tām nospiecas «par» un «pret»?

– To jau var precīzēt tikai Saeimas datorīklā. Man kā visiem jāievēro frakcijas disciplīna, bet esmu centies arī objektīvs. Pats esmu vienkāršs zemes cilvēks, cēlies no laukiem, ar tiem kopā saaudzis un palicis uzticīgs, to arī turpinu Saeimas darbā.

– Tagad, tā sakot, bīstams periods – priekšvēlēšanu drudzis. Jūs esat piekritis balotēties arī uz nākamo Saeimu.

– Jā, ieceru daudz arī nākamajiem gadiem. Gribētos, lai izdotos valsti sakārotātā, ka tiktū nodrošināta stabila izdzīvošana visiem iedzīvotāju slāņiem, lai stipra būtu kultūra, izglītība, veselības aprūpe, lai zemnieks varētu droši raudzīties nākotnē, strādnieks nebaidītos darba

zaudēšanas, intelīgents radoši nodoties iemīļotajai lietai. To varētu panākt, ja vismaz vienā Saeimas sasauskāšanas laikā pie varas būtu partija, kura domā par ražošanu, vidējā slāņa atjaunošanu un visiem citiem Latvijas iedzīvotājiem garantē uzplaukumu. Par tādu sevi pieteikusi LZS. Ja tikšu ievēlēts, šo darbu turpināšu. Tagad jau daudz kas apgūtis, iekrāta pieredze un vēl viens deputāta darbības posms būs jau daudz auglīgāks.

– Bet ja...

– Ja neievēlēs? Arī nav liela bēda, lai gan žēl, ka daudz labu ieceru netiks piepildītas. Bet gan jau, ir arī citi ceļi. Kādā no intervījām zīmālistei Guntais Klismetai teicu, ka rakstīšu jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks. Laikam jau tur daugavpili pamodās zinātnieks, kas īpaši atklājās pēc absolēšanas 1972. gadā. Viņa spalvai pieder apmēram 100 zinātniskas publikācijas matemātikā, elektrodinamikas skaitliskajās metodēs, triecienmehānikā, matemātikas pedagoģijā, sarakstīju mācību grāmatu varbūtību teorijā padagogisko augstskolu studentiem, izpildījis ligumdarbus triecienmehānikā, rakšu un kosmisko objektu korpusu aizsardzībai.

AR to brīvo laiku J. Kokina kungam istī visi nesanāk. Tautfrontieka laikā viņš labprāt pēc darba universitātē gāja paliņā pārkopēt retas grāmatas, kuras varēja dabūt rokās uz vienu vai divām dienām, rakstīja presei. Agrā viņš brīvo laiku pavadīja ģimenes dārziņā pie dzīvošā Daugavpili, kur izmantoja katrā pēda zemes un savāktā pamatīga augu kolekciju, vai arī brauca uz Pelēčiem, kur kopā ar citu tādu pašu pušķili A. Vaivodu audzēju tulpes. Ne reizi vien, ceļā uz Rīgu vilcējā vai atpakaļ Kokinu Jānis, kad vēl bija pasniedzējs DPU, uzcenēja ar dzīvesbiedres pilsētas apāļajā krāsnī ceptu ruzdu maizi – tagad beidzot viņam ir pašam sava saimniecība. Tīcis laukā no mazā dārziņa šaurības – «Daduļos» īpašmā noformēti 29 hektāri.

– Saimniecība skaitās uz mana vārda, bet tur saimnieku Anna, – smaida deputāts, brīvdienā ar jau ierasto vilcēnu atbraucis uz Daugavpili un no turienes ar daudz pieredzējušo «Moskviču» uz savu muižu. Nupat te bija ataicināts kombainieris un novāca pēdējais graudaugu sējumus.

Iekūlums nav no sluktajiem, pietiks ruzdu pašiem, tāpat sakāgu, daļu graudu varēs pārdot. To, kas bijis krāts un veidots mazdārziņā lielpilsētas jaunajā ķīmu dzīvojamajā rajonā pie Stropu meža, maz pamazām cenas

pārvest uz šejieni. Te jau iesakņojūšies augļu koki, zied dažādas puķes, garšaugi un zajumi ģimenes galdam. Pēc labības vākšanas kārtu gaida karputeli un citi sakāgu. Vinam patīk nodarboties ar bitēm, bet nopietnāk par tām varēs domāt, kad uz sāvas zemes uzcels māju un saimniecības ēkas. Tēvam piederejusi māja pārdota un jaunsaimniekiem viss jāsāk pašam.

– VISPIRMS celšu šķūni, – stāsta Jānis Kokins, kā zemnieks pelēkās drēbēs rosoties pa saimniecību, – lai ir kur sienu glabāt. Tad vajadzīga klēts un citas saimniecības ēkas. Tādā veidā un kārtā jau arī agrāk būvējušies zemnieki, māju cēluši kā pēdējo. Vasara var padzīvot arī šķūni. Grūtāk būs saimniecīci, kura ilgties ilgojas pēc labas krāsns maizes cepšanai – viegli piekuriņāmas, ietilpīgas, ar muti pret logu, lai labi redz, kas notiek iekšpusē. Viņa man prot izcept lielisku rudzu

sakarība kolēģi savakuši dažadu gadu fotogrāfijas un izgatavojuši albūmu, ko pasniegt jubilāram. No visām dāvanām šīs vienkāršais attēlu kopojums ar parakstiem ir dārgākais. Tas sākas ar J. Gavara dzejolitī «Spēka gadi»:

«Vieni man glāmo:

– Cik tu vēl jauns! –

Atbildu viņiem:

– Mans dēls ir jaunāks. –

Otri man jedzeļ:

– Cik tu jau vecs! –

Atbildu viņiem:

KULTŪRAS VĒSTURE – TAUTAS PIEREDZES BAGĀTINĀŠANAS UN ATDZIMŠANAS PAMATS FILOLOGES, ŽURNĀLISTES, REDAKTORES LAURAS KAŁINKAS SARUNA AR PROFESORU, HABILITĒTO FILOZOFIJAS ZINĀTNU DOKTORU PĒTERI ZEILI

1. turpinājums

Vīla Veldres (1938., 1991.) «Dzīve pie jūras» visai detalizēti tēlo Kurzemes un Vidzemes zvejnieku ciemu dzīvi un darbu. Lībiešus gan pāris vietās piemīn, taču viņu problēmām nepievērsas, jo vienotās un nacionālās Latvijas ideju dominantē laikā tas nav īsti modē. Toties musdienu rakstu krājumā «Lībieši» (Zinātnē, 1994) pamatā ir lībiešu vēstures, valodas, etnogrāfijas, dzīvesveida izpēte un pārējās «Lībiešu krasta» elementi ir tam visam tikai fons.

Jāatzīmē, 1995. gadā nācis kļaujā krājums «Sēļu zeme» (sast. V. Villeraūša). Tam ir vairāk nekā novadpētnieciskā nozīme, jo būtībā īstieni pirmoreiz ir Zemgales vispārēja kopuma izdala sēļu kultūnovadu ar tā ipatnībām un vērtībām, atklājot relatīvi patstāvīgo gaitu latviešu kultūrā.

Latvijas Zemnieku savienības, Latvijas Kristīgo demokrātu savienības un Latgales Demokrātiskās partijas 4000 zimju programmā 6. Saeimas vēlēšanām cīta vidū ir nozīmīga tēze: «Mūs vieno... vis-savdabīgākā Latvijas novada – Latgales neatdarināmās kultūrvides tradīcijas un gariņās vērtības».

Kultūras parādību četru līmeni izpētes klasifikācijā Latgales kultūra pieskaitāma pie trešā – lokālā līmena. Jēdziens «lokālā kultūra» nebūt nenozīmē «pazeminātu», trešķirgu rakstu. Kultūras geogrāfiski un vēsturiski nosacītais lokālais areāls ir tās etniski nacionālās individualizācijas izpausme. Tās nozīme konkrētā etnosa (subetnosa) fiziskajā un garīgajā izdzīvošanā nav mazaka kākultūras vispar loma cilvēces, lielas vai mazas tautas izdzīvošanā un progresā.

Protams, lokālās kultūras līmeni un to «specifiskas blīvums» var būt visai atšķirīgi. Var runāt, teiksim, par Nīcas un Bārtas, Trikātas, Piebalgas vai Talsu novada kultūru savdabību un zināmām atšķirībām. Taču nevienā savā komponentā tās nav tik noteicošas, lai izdalītos no Latvijas kopīgās vēstures un tās kultūras. Turpretī iepāši aplūkojamu Latgales kultūras vēstures iespējamību un vajadzību nosaka vairāki fundamentāla rakstruktūr faktori. Latgales atšķirīgie vēsturiskie likteni vairākos gadsimtos; valodas (dialekti) plaši izplatītās ipatnības; savas (otrās) literārās – latīnu rakstu tradīcijas pastāvēšana un attīstība no 18. gs. līdz mūsdienām; dominējošās reliģijas (katolicisma) raksturs un saikne ar kultūras procesiem; etnamentalitātes savdabība un tās izpausmes cilvēku raksturos un dažādās kultūras jomās, dzīvesveidā, sadzives tradīcijas, tautas mākslā, literatūrā, profesionalajā mākslā u. c.

Vēl iepāši jāatzīmē vairākas vēsturiskās pārbēdes progrēsa bremzēšanas virzienā, kas lika latgaliešiem meklēt glābīnu. Savdabīgās pašdarbības, nereti nelegālās (vai puslegālās) kultūras izpausmes, lai pasargātos no denacionalizācijas, izkušanas apkārtējā vidē ilgstošajā

kolonizācijas un pārtautošanas procesā.

Jāpiekrit filozofijas doktoram, teologijas profesoram Visvaldim Varnesim Klīverim, ka vēsture nav tikai notikumu secības bezkaļīga fiksācija (it īpaši, ja tā pagātie atspogulojusi tikai zemes kunguvāciešu, polu, zviedru, krievu, nevis arāju tautas-latviešu dzīvi un centenus) vai utopisku ilūziju uzburšanas līdzeklis. Vēsture mums vajadzīga, lai labāk saprastu savu dzīvi un, pagātnes pieredzē balstoties, labāk orientētos norišu drūzmā, izteiktāk sarežētu savas reālās iespējas. Jēgu savai eksistencei mēs rodam un istenojam tikai zināmas vēsturiskas aprīses. Tas iespējams arī tālab, ka šodien mēs zinām vairāk, nekā cilvēki, kuri dzīvojuši mūsu apzināto notikumu laikā. Laika distance ar visu, kas tajā noticis, visu dara labāk sarežēmu.

Kultūras vēsturē svarīgi sarežēt tautas (vai tautas dalas) subjektīvi aktīvo, vērtības radošo un mērķtiecīgi pārmantojamo. Zviedrijā dzīvojošā igauņa Arvo Megi grāmatā «Etropas tautu kronika» (R., 1995) latgalī pieminēti tikai vienreiz, pie tam pasīvi ciešamajā formā – kā vācu klerikāju un brunīņu pilākušanai nolemtā pagānu cīts. Par cik šī hronika balstās galvenokārt, karu un valdnieku maiņas reģistrā, neko neuzzinām par baltu cilšu, to vidū latviešu (latgalī) ienākšanu tagad apdzīvotajā teritorijā, par viņu senvalstīm un kultūru, pretestības un radīšanas izpausmēm. Tāda pieeja nevar kalpot par metodoloģisko pamatu kā kultūras vēsturei vispār, tā arī tās Latgales variantam.

L. K.: Kad es biju «Latvijas Zinātnu Akadēmijas Vēstu» rektore, veidojām iepāšus Latgalei veltītus numurus. Jūsu raksti gan Vēstis, gan citos izdevumos piesaistīja ar savu svaigo un, ja tā var teikt, integrējošo skatījumu (periódizācija, horizontālās un vertikālās dimensijas) ar negaidītiem agrāk maz zināmu personību (K. Buijnīckis, līdz tam neizpētīti F. Trasuna darbības aspekti u. c.). Taču būtu labāk, ja par to visu pastāstītu jūs pats.

P. Z.: Par Latgali, tās atsevišķām kultūrvēsturiskajām parādībām ir uzraksts ne mazums arī vēsturisku rakstu un arī dažas grāmatas. Topošajā monogrāfijā nodalā «Latgales kultūras vēstures historiogrāfija» esmu fiksējis un komentējis pāri par 200 dažādu darbu, kas sarakstīti latīnu, polu, vācu, krievu, franču, latviešu kopnacionālajā un latgaliešu valodā. Protams, vēl daudz sīkāku materiālu ir periodikā un citur.

Savā laikā Francis Kemps uzrakstīja monogrāfiju «Latgales likteni» (R., 1938., 1991), bet trimdās pētnieks Tadeušs Puisiņš divas grāmatas «Nogrimušās jaunavas mantojums – Ludza» (J. Skirmantā apg., 1973., Daugavpils 1992) un «Latgale, Vēsturiskas skices». Toronto, 1988). Trimdā izdoti «Acta Latgalica» septiņi sējumi (1965 – 1981), bet astotais Latvijā – LKC izdevniecībā (1993). Līdzā M. Bokša «Latgalu literatūras vēsture» (1957) monogrāfijai

«Latgalu atmūda» (1976) tie ir līdzīnējiem nozīmīgākie darbi par Latgales vēsturi un kultūru.

Taču visos līdzīnējos darbos skartas un risinātās atsevišķas Latgales kultūras vēstures parādības un aspekti. Sistemātiska, vienota Latgales kultūras vēsture joprojām nav uzrakstīta. Tāpēc sev izvirzīju divus savstarpēji saistītus uzdevumus: 1) aizpildīt līdzīnējos «balto plankumus», robus, pievērst īpašu uzmanību mazizpētītam parādībam un personībām; 2) lauzt dažu labu iesaknojušos stereotipu, vienpusīgu un virspusēju priekšstātu.

Tāpēc arī līdzīnējās publikācijas («Latgales kultūras vēstures pamatmeti», «Latgales kolonizācija, slavīzācija un mūsdienu», «Kazimirs Buijnīckis un Gustavs Manteifelis. Vieta un vērtējums Latvijas kultūrā», «Francis Trasuns – valsts darbinieks un kultūrpoliitikis» u. c.), kā arī publicēšanai galavojamais («Lietuvas statuts un tā vieta Latgales kultūras vēsture» u. c.) atspogulo abas augšminētās ievirzes.

Mans uzskats – tikai hronoloģiski secīga un visaptveroša kultūras vēsture dod iespējas atklāt parādību ģenēzi, tapšanu un attīstību, parādību savstarpējos sakarus, tradīciju pamatus un pārmantojamības mēru, ieguvumu un zaudējumu cēlonus. Nemaz jau nerunājot, ka šāda kultūras vēsturei jātop par visas Latvijas kultūras vēstures būtisku sastāvdaļu, ka tā nepieciešama skolām un augstskolām, iepāši Latgalē. Tikai «vesela» kultūras vēsture var īstīti atklāt, kāpēc vienīgi procesi un darbības pārtapušas tājā fenomenā, ko ietveram plašajā jēdziens – kultūra, bet citi par tādu nav vērtību, pildījuši tikai īslaicīgas funkcijas vai palikusi šķituma līmeni. Tikai visu daudzpusīgo, nereti pretrunīgo procesu summējumā mēs sākam iestenāk apjaust, kāpēc šodien esam tieši tādi – savā mentalitātē, raksturā, gribā, tīcībā, mēku izvēlē, izlēmībā vai arī apjukumā, skepsē...

L. K.: Ka jūs skaidrojat horizontālu un vertikālu skatījuma, šķēluma apvienojumu kultūras vēstures radīšanā?

P. Z.: Atšķirībā no tradicionālajām vēstures tipa grāmatām, kuras parasti veidotās, balstoties tikai horizontālajā skatījumā – t. i., izsekot vēsturisko norišu hronoloģiskajai gaitai, man vēsturiskie periodi jeb bloki mijas ar vertikālu skatījuma apcerējumi. Runa ir par parādībām un procesiem, kuri neaprobežojas ar kādu atsevišķu vēsturiskā laika periodu, bet caur vienīgi vairākus periodus. Tāpēc horizontālā līmena izsekojumus papilda tādas vertikālu skatījuma apcerējumi kā «Relīģija un Latgales kultūra», «Sadzīves tradīcijas Latgalē», «Valoda un Latgales kultūrvēsture», «Latgaliešu folkloras», «Latgaliešu mentalitāte un kultūra». Vertikālais skatījums dod iespēju parādības vairāk izgaismot konceptuāli, filozofiski. Domāju, ka tāda – horizontālā un vertikālu skatījuma apvienojums dod iespēju vispusīgi un

sintezējoši atklāt kultūras attīstību, tās eksistenci laikā, telpā, cilvēku apzinā un darbībā. Kaut arī visdetalizētākajā vēsturē arī paliks dažādi «pārpālikumi» tālākai pētīšanai un papildināšanai.

L. K.: Kādi jaunatradumi tapuši darba gaitā, salīdzinot ar līdzīnējām publikācijām?

P. Z.: Bez visa augšminētā darba struktūru un metodoloģiju ir ne Mazums pirmsreizēju akcentu vairākās nodalās, kā arī tādu personību, kurās agrāk vai nu nemaz nebija zināmas vai arī to vai citu (visbiežāk – ideoloģisku) faktoru dēļ tām nebija veltīta vajadzīga uzmanība. Nereti tās dots arī pretējs vērtējums darbības patiesībai būtībai un radītājām vērtībām.

Parasti agrākajās publikācijās, piemēram, tīcīs akcentēti jezuītu nopeins literārās tradīcijas iedibināšanā Latgalē. Taču bez vīniem bija arī citi garīgie ordeni – dominikāni, marijanī, lazarišti, kuri arī atstāja savas nozīmīgas kultūras zīmes Latgalē. Ja Francijā un citur Eiropā apgaismība norīteja zem antiklerikālisma zīmes, tad Latgalē tieši garīgo ordenu dažādu tautību (lietuviešu, polu, latviešu, holandiešu vāciešu u. c.) pārstāvju pūliņos un vadībā. Un viņu nozīmīgākais tās līdzīgais Latgalei. Galvenie vīniņi neaprobežojas tikai ar latgaliskās rakstu tradīcijas iedibināšanu, bet tos raksturo vesels ietilpigs komplekss (sakrālās arhitektūras, tēlotājas mākslas un garīgās mūzikas attīstība, skolu dibināšana, pirmās augstskolas Latgalē – Krāslavas garīgā semināra darbība gandrīz 90 gadu ilgamībā ar latviešu valodas pasniegšanu, žēlsirdības darbs, racionalu saimniekošanas panemēnu lievēšana u. c.). Šī kompleksa izpētei veltīta izvērsta nodala «Garīgo ordeņu kultūrdarbība Latgalē».

Protams, uzmanības centrā jāpatjur pamattautas ieguldījums savas kultūras veidošanā. Taču nedrīkst ignorēt citu tautību pienešumu. Iepāši laikposmā līdz 19. gs. vidum – 60. gadiem. Viena no plašākajām nodalām – «Laicīgo polu kultūrdarbība Latgalē».

Līdz šim no laicīgajiem poliem kaut cik zināms bija (pie tam nepietiekami izpēti, kā arī vienpusīgi novērtēti) latgaliskās kultūrvēsturiskās romāns par 17. gs. Latgalī «Priester Jordāna atminas» (grāmatas variantā divās daļās, 524 lpp.). Tajā apgaismotāja, reālista un enciklopēdista skatījumā īoti detalizēti attēloti tā laika Latgales daba, vēsture, senās tradīcijas no muižas brīvajā latviešu ciemā dzīlā mežainā apvidū, pilis un apdzīvotas vietas, kristīnisms iesakņošanās, cīņa ar zviedriem... Kolorīti dokumentāli un brīvi tipizēti personāži, raita valoda, veikls ironijas un humoristisko tonkārtu izmantojums... Tas ir unikāls darbs par poļu laikiem Latgalē, kuram nav analoga. Tam cauri vijas ideja par latviešu tautas brīvību. Ne velti tas īoti iespaidojis pazīstamo A. Rupaiņa romānu «Baltie tēvi». Ar savām vispusīgajām kvalitātēm pelnijs, lai to izdotu iedibinātājā sērijā «Romāns – pagātnes liecīnieks».

Bez tam nevar nepieminēt K. B. publīcistisko darbu divās daļās «Celojumi pa maziem ceļiem», kurā skaudri un patiesīgi attēloti 19. gs. sākuma Latgale. So darbu var piedzīnāt G. Merkela «Latviešiem», bet K. Buijnīcki ierindot Eizenā un Merkela cīnlīpā apgaismotāju plejādē.

Jāatzīmē, ka vairākais K. B. darbus saņēmu no Polijas un Viļnas, kur tie savā laikā visvairāk izdoti.

Nobeigums sekos

PAR LATGALIŠU LITERATURAS MUZEJU

Kai zynoms, muzejs ir īstode, kas vōc, krōj, sistematizē un izstoda apskateišonai mōkslas dorbus, vēstures, dobas, tehnikas, sadzives un cytus priķsmatus.

Apmāram pyrms pīcim godim Rēzeknē daudz runoja par Latgolas Kulturas centra bazes veidlošonu Atbreivōšonas alejas 102. nomā. Beja parādās šu, sorkonū kīgelū āku restaurēt un tur izvītēt Latgolas Kulturas centra izdevniecību, «Mōras Zemes» un «Katolū Dzeives» redakcijas. Blokus mōja – Atbreivōšonas aleja

– 104 beja parādās izveidot latgalīšu literatūras muzeju.

Dīmžāl, pagādom nikas nav izdareits.

Gribu iepāši atzemēt, ka latgalīšu literatūras muzejs Rēzeknē ir napīcišams un vajadzība pēc tāda pīaug. Literatūras muzejs ar bibliotiku vajadzību Rēzeknē augstskūlas studentūm un pasnīdējim, tās vajadzību redakcijām un daudzām kultūras darbinām.

Pošlaik Rēzeknes rajona Sakstagola pogostā ir Franča Trasuna muzejs «Kolnasa», Bēržgala pogostā Ontona Rupaiņa muzejs un Dricānu pogostā Pilcīnē – Vladislava Lōča muzejs. Labi, ka ji tādi ir. Bet voi vysi dorbojās regulāri? Voi tur ir drūša eksponātu saglobōšana? Voi ir īspējama materialu regulara izmontōšana?

Dūmoju, ka eksponātu saglobōšana nav piļneigi drūša. Muzeju materialu izmontōšana arī stypy apgrytu, jo nu Rēzeknes voi cytas tūlīkās vitas kotru dīnu aizbraukt uz Bēržgali voi Piłcini navar. Nūpītū zynotnisku dorbu muzejā nav īspējams vest, jo ir tikai vīns darbināks un tās pats muzejā pasaroda tikai epizodiski.

J. Elksnis.

* * *

Paļdis par gleitū grōmateņu «Rēzekne – Latgolas sirds». Ari mūna sirds tū jyut.

«Zemturus» man pateik. Sevišķi interesants ir pīnasums par latgalīšu volūdu. Ceru, ka volūdniki vīnreiz vīnōsīs par raksteibū, klas bolstos uz Stroda īteiktū grāmatikā. Jo jī vēl ilgōc ceinēsis, atkriss arī pādejī latgalīši, kas vēl turīs pi vacōs latgalīšu volūdas.

Kur j